

Mirosław Wasilewski, Anna Wasilewska

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wyposażenie i efektywność wykorzystania rzeczowych aktywów trwałych w przedsiębiorstwach rolniczych

Wprowadzenie

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 15 ustawy o rachunkowości, przez środki trwałe rozumie się rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na własne potrzeby jednostki. Środki trwałe, z reguły bardzo kosztowne składniki majątku przedsiębiorstwa, stanowią szczególnie obiekt zarządzania. W powszechnej opinii środki trwałe determinują operacyjny potencjał gospodarczy [Karmańska, Walińska 2006, s. 15]. W praktyce w każdym przedsiębiorstwie występują jakieś środki trwałe. Są wśród tych środków takie, które powoli zużywają się i z czasem ich wartość maleje. Są jednak i takie, jak np. grunty, które praktycznie nie zużywają się, można zaryzykować twierdzenie – trwają wiecznie. Fakt ten dotyczy zwłaszcza rolnictwa, w którym ziemia jest jednym z podstawowych czynników produkcji. W przedsiębiorstwie o profilu działalności, w którym potrzeby w zakresie środków trwałych są szczególnie duże, ich właściwa struktura i gospodarowanie nimi są jednym z warunków istnienia. Dlatego dogłębna i szczegółowa analiza efektywności gospodarowania środkami trwałymi i jej wpływu na wyniki finansowe jest jednym ze źródeł sukcesu jednostek gospodarczych [Jagielska 2006, s. 150].

Środki trwałe uczestniczące w procesie działalności zużywają się i stopniowo przenoszą swoją wartość na wytworzone produkty lub świadczone usługi. Takie przenoszenie części wartości środków trwałych znajduje odzwierciedlenie w rachunkowości jako koszt działalności w postaci amortyzacji. Amortyzacja z jednej strony jest miernikiem zużycia środków trwałych, a z drugiej strony stanowi koszty, wchodząc w skład ceny produktu lub usługi. W momencie sprzedaży produktów lub usług otrzymywany jest ekwiwalent pieniężny poniesionych kosztów, który w przyszłości jednostka może przeznaczyć na odtworzenie składników majątku [Goldmann 2006, s. 24]. Przyczyną amortyzacji środków

trwałych może być zużycie techniczne, ekonomiczne lub prawne. Przy zużyciu ekonomicznym następuje umowne zużywanie się składnika majątku trwałego. Zużycie to nie musi oznaczać jednoczesnego fizycznego zużywania się środka trwałego [Iwin-Garzyńska 2005, s. 19].

Istota amortyzacji wynika z ekonomicznej formy ruchu okrężnego i obrotu środków trwałych w procesie reprodukcji. Kończącą fazą ruchu okrężnego środków trwałych jest ich odtworzenie. W procesie odtwarzania wartość środków trwałych zakumulowana w postaci pieniężnej rezerwy – odpisu amortyzacyjnego – przechodzi ze sfery obrotu do sfery produkcji i finalnie występuje w postaci środków trwałych. Ruch wartości następuje tu w przeciwnym kierunku. Nie można zatem utożsamiać ze sobą amortyzacji i odtworzenia [Surowiec 2000, s. 272]. Niezależnie od formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa i własności kapitału, zarządzający przedsiębiorstwami wskazują na kapitał amortyzacyjny jako najistotniejszy w finansowaniu inwestycji rzeczowych, obok zysku netto [Iwin-Garzyńska 2004, s. 282]. W bardzo wielu przypadkach podejmowane są decyzje o wymianie sprawnych środków trwałych na nowe, co jest konsekwencją zarówno postępu technologicznego, jak i atrakcyjnych cen oferowanych przez producentów. Generalną regułą postępowania jest w tym przypadku analiza dodatkowych wpływów i wydatków, wynikających z zastąpienia starych środków trwałych nowymi, a nie klasyczna analiza opłacalności zakupu nowych środków trwałych prowadzona w izolacji [Zarzecki 2006, s. 484].

Przedsiębiorstwa rolnicze w zależności od formy prawnej zagospodarowania ziemi rolniczej charakteryzują się zróżnicowanym udziałem aktywów trwałych w majątku. Korzystnym zjawiskiem jest w tych przedsiębiorstwach całkowite pokrycie aktywów trwałych kapitałem stałym, co wydatnie zwiększa bezpieczeństwo ich działalności [Wasilewski 2006, s. 517]. Zarządzający przedsiębiorstwami rolniczymi stosują odmienne strategie zarządzania aktywami trwałymi w zależności od formy prawnej władania zasobami ziemi rolniczej [Wasilewski 2007, s. 433]. Aktywa trwałe z konieczności angażują kapitał długoterminowy, przez co zbyt duże zamrożenie w nich środków finansowych jest na ogół mniej efektywne. Zostają wtedy zachwiane proporcje między aktywami obrotowymi i trwałymi, co często prowadzi do niepełnego wykorzystania środków trwałych [Wasilewski, Nowak 2006, s. 526].

Celem opracowania jest określenie wyposażenia i efektywności wykorzystania rzeczowych aktywów trwałych w przedsiębiorstwach rolniczych o różnych formach prawnych zagospodarowania ziemi. Zasadnicza uwaga zostanie zwrócona na: analizę poziomu wyposażenia przedsiębiorstw w rzeczowe aktywa trwałe oraz ich udziału w majątku (aktywach), techniczne uzbrojenie siły roboczej, określenie udziału amortyzacji w kosztach operacyjnych, ocenę stopnia odtwarzania rzeczowych aktywów trwałych, jak również zbadanie przychodowości

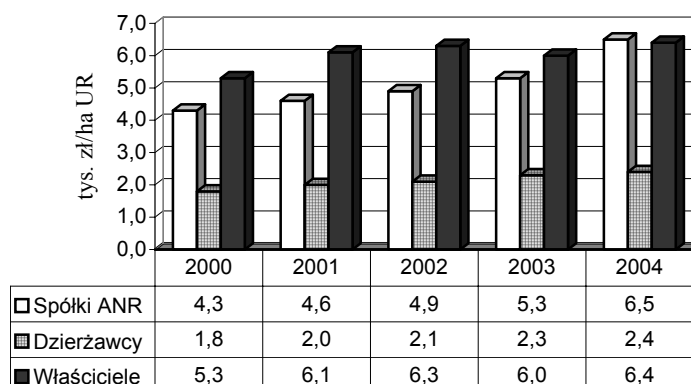
i zyskowności (rentowności) ich wykorzystania. Rzeczowe aktywa trwałe obejmują wartość środków trwałych oraz wartość środków trwałych w budowie.

Badania przeprowadzono w spółkach Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR), przedsiębiorstwach z dzierżawą ziemi od ANR oraz przedsiębiorstwach, w których wystąpił zakup ziemi od ANR¹. Okres badawczy obejmuje lata 2000–2004. Wszystkie wielkości wartościowe zostały wyrażone w cenach bieżących, a wielkości względne w procentach. Dobór przedsiębiorstw był celowy, a do badań przyjęto te, których zarządzający wyrazili zgodę na udzielenie informacji. Analizowane przedsiębiorstwa położone (rozmessezone) są na terenie całej Polski i obejmują wszystkie województwa. Nie jest to próba losowa, ale można przypuszczać, że stwierdzone zależności odzwierciedlają tendencje w całej zbiorowości dużych przedsiębiorstw rolniczych.

Wyniki badań

Na rysunku 1 przedstawiono kształtowanie się wartości rzeczowych aktywów trwałych w relacji do zasobów użytków rolnych (UR) przedsiębiorstw. Najwyższą wartością rzeczowych aktywów trwałych charakteryzowały się przedsiębiorstwa właścicieli (z wyjątkiem 2004 r.). W tej grupie przedsiębiorstw wyposażenie w rzeczowe aktywa trwałe utrzymywało się w badanym okresie na stosunkowo stabilnym poziomie około 6,0–6,4 tys. zł/ha UR w latach 2001–2004. Dużo niższy poziom wartości rzeczowych aktywów trwałych dotyczył przedsiębiorstw dzierżawców, chociaż z niewielką tendencją wzrostową (o 0,6 tys. zł/ha UR). Sytuacja taka może wynikać z braku pewności dzierżawców co do trwałości gospodarowania. Przyczynia się do tego, że dzierżawcy najmniej inwestują w trwałe środki produkcji, dlatego też posiadają przedsiębiorstwa słabiej wyposażone w ten czynnik produkcji. Największe zmiany w zakresie wyposażenia

¹Badaniami zostały objęte przedsiębiorstwa współpracujące z Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie – PIB. Liczba przedsiębiorstw w latach 2000–2004 kształtowała się następująco: spółki ANR – 23, 20, 18, 18, 17; przedsiębiorstwa dzierżawców – 67, 70, 69, 66, 60; przedsiębiorstwa z zakupem ziemi (właściciele) – 28, 31, 35, 38, 40. Łączna liczba przedsiębiorstw oscylowała na poziomie 117–122. W ramach badanej zbiorowości przedsiębiorstw zachodziły niewielkie zmiany w kwalifikacji prawnej zagospodarowania ziemi. Przyjęto jednak, że analizie podlega określona zbiorowość przedsiębiorstw, z uwzględnieniem zmienności w kwalifikowaniu do poszczególnych ich grup. Wpływ zmian liczebności przedsiębiorstw w wydzielonych grupach na wyniki analizy był minimalny, a autorom opracowania zależało na objęciu badaniami jak największej ich liczby. W celu ułatwienia opisu w opracowaniu przyjęto następujące oznaczenia poszczególnych przedsiębiorstw: spółki Agencji Nieruchomości Rolnych – „spółki ANR”, przedsiębiorstwa dzierżawców – „dzierżawcy”, przedsiębiorstwa z zakupioną dodatkowo ziemią – „przedsiębiorstwa właścicieli”.

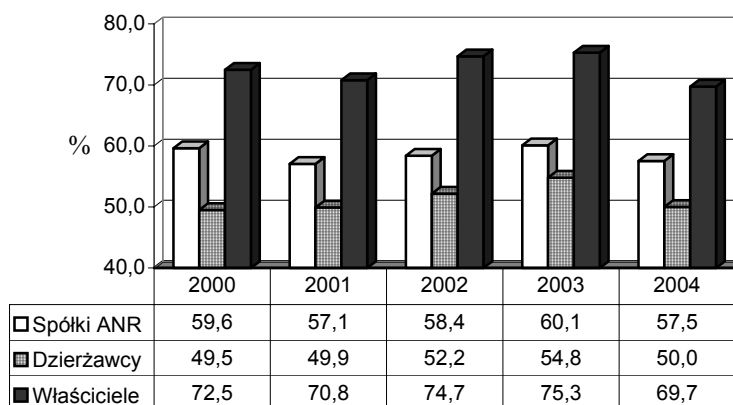
Rysunek 1

Wskaźnik wyposażenia przedsiębiorstw w rzeczowe aktywa trwałe (tys. zł/ha UR)

Źródło: Opracowanie własne.

w rzeczowe aktywa trwałe miały miejsce w spółkach ANR. W badanym okresie stwierdzono w nich systematyczny wzrost wartości rzeczowego majątku trwałego (o 51,2%). W spółkach tych wystąpiła także najwyższa w badanym okresie wartość rzeczowych aktywów trwałych (6,5 tys. zł/ha UR). Należy zaznaczyć, że spółki ANR są przede wszystkim jednostkami hodowlanymi, zatem charakter prowadzonej w nich działalności wymusza odpowiednie wyposażenie w rzeczowy majątek trwały. Reasumując, można stwierdzić, że między analizowanymi grupami przedsiębiorstw występują istotne różnice w potencjale trwałym realizacji produkcji, co może przekładać się na zróżnicowanie efektywności wykorzystania tego potencjału.

Potwierdzeniem zróżnicowania wartości rzeczowych aktywów trwałych jest struktura majątku badanych grup przedsiębiorstw. Na rysunku 2 przedstawiono kształtowanie się udziału aktywów trwałych (obejmują wartości niematerialne i prawne oraz rzeczowe aktywa trwałe) w aktywach ogółem. Najwyższym udziałem aktywów trwałych w majątku charakteryzowały się przedsiębiorstwa właścicieli, był on najwyższy w 2003 r. i wynosił 75,3%. Najniższy udział aktywów trwałych dotyczył przedsiębiorstw dzierżawców, gdyż kształtował się na poziomie 49–55%. W przypadku spółek ANR udział tej grupy majątku był o około 6–10 pkt% wyższy. Najwyższą różnicę w tym zakresie między przedsiębiorstwami właścicieli a dzierżawców odnotowano w 2000 r. (23 pkt%). Stwierdzone zależności odzwierciedlają znaczące różnice pod względem udziału aktywów trwałych w majątku. Racjonalnie pod tym względem zachowują się dzierżawcy, którzy przy tymczasowości dzierżawy ziemi nie angażują znaczących środków finansowych w zakup nowych aktywów trwałych. Aktywa te traktowane są jako pozycja majątkowa o długoterminowym okresie zamrożenia kapitału. Przein-

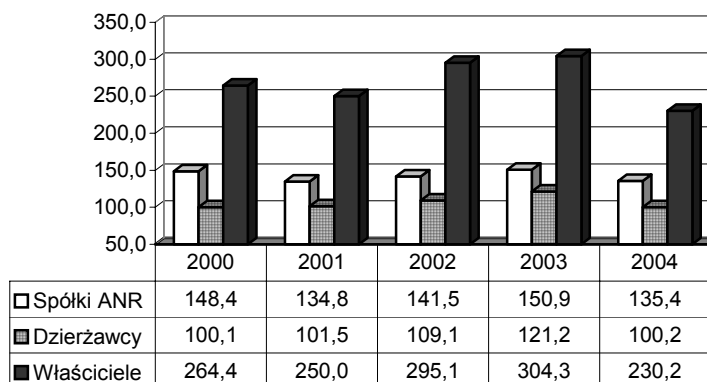
Rysunek 2

Udział aktywów trwałych w majątku ogółem (%)

Źródło: Opracowanie własne.

westowanie w tym zakresie może się przyczyniać do obniżenia efektywności działalności przedsiębiorstwa. Dlatego istotne są zależności między aktywami trwałymi a aktywami obrotowymi, gdyż wtedy można określić efektywność zaangażowania środków finansowych w majątek przedsiębiorstwa. W badanym okresie występowały niewielkie zmiany w strukturze majątku badanych grup przedsiębiorstw. Jest to uzasadnione długoterminowym zaangażowaniem w proces produkcji aktywów trwałych, co wynika z konieczności zachowania ich zbliżonej wartości przy realizacji poszczególnych cykli wytwarzania. We wszystkich grupach przedsiębiorstw najwyższy udział aktywów trwałych odnotowano w 2003 r., podczas gdy w roku następnym udział ten zmniejszył się o około 5–7 pkt%.

Na rysunku 3 przedstawiono relację aktywów trwałych do aktywów obrotowych. Relacja ta charakteryzuje płynność majątku, czyli możliwości jego zamiany na gotówkę, a tym samym zdolność zarobkowania oraz wypłacalność przedsiębiorstwa. Wskaźnik ten odzwierciedla nasycenie aktywów trwałych przez aktywa obrotowe i częściowo wynika z już stwierdzonych zależności w zakresie wartości środków trwałych przypadających na 1 ha UR oraz ich udziału w majątku ogółem. Wskaźnik w wysokości 100% oznacza, iż wartość posiadanych aktywów trwałych jest równa wartości majątku obrotowego. Taka sytuacja (z wyjątkiem lat 2002–2003) miała miejsce w przedsiębiorstwach dzierżawców, gdyż aktywa obrotowe miały pokrycie w aktywach trwałych. Zarządzający tymi przedsiębiorstwami stosowali odmienną strategię w tym zakresie od pozostałych ich grup. Strategia taka charakteryzuje się utrzymywaniem wysokiego stanu płynnych aktywów obrotowych, co przekłada się na ogół na utrzymywanie wyższego poziomu płynności finansowej. W spółkach ANR,

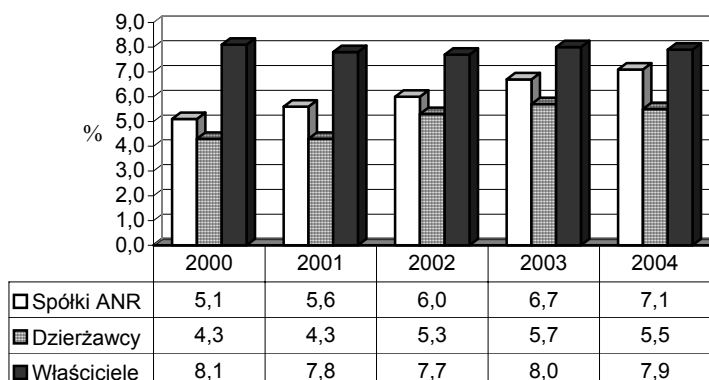
Rysunek 3

Relacja aktywów trwałych do aktywów obrotowych (%)

Źródło: Opracowanie własne.

w stosunku do przedsiębiorstw dzierżawców, relacja aktywów trwałych do aktywów obrotowych była o około 35–50 pkt% wyższa. Najniższą płynnością charakteryzowały się przedsiębiorstwa właścicieli, w których wartość aktywów trwałych 2–3-krotnie przewyższała wartość aktywów obrotowych. Relacja taka odzwierciedla niekorzystny poziom zależności między aktywami obrotowymi i trwałymi. Może to mieć odzwierciedlenie w niższej efektywności wykorzystania czynników wytwórczych. Z drugiej jednak strony zarządzający tymi przedsiębiorstwami zaangażowali środki finansowe w zakup ziemi, co wymagało wzrostu trwałego potencjału wytwórczego i mogło przyczynić się do ukształtowania relatywnie niekorzystnych relacji między aktywami trwałymi i obrotowymi.

Na rysunku 4 przedstawiono udział amortyzacji w kosztach operacyjnych przedsiębiorstw. Amortyzacja jest kosztem stałym, wiążącym się z posiadaniem i wykorzystywaniem rzeczowych aktywów trwałych w procesie produkcji. W związku z najwyższym wyposażeniem przedsiębiorstw właścicieli w aktywa trwałe również udział kosztów amortyzacji w kosztach operacyjnych w nich był najwyższy i utrzymywał się na stosunkowo zbliżonym poziomie w badanych latach (7,7–8,1%). Najniższe wielkości tego wskaźnika odnotowano natomiast w przedsiębiorstwach dzierżawców (4,3–5,7%). Jedynie w spółkach ANR wystąpiła tendencja rosnąca udziału amortyzacji w ujęciu dynamicznym: z 5,1% w 2000 r. do 7,1% w 2004 r. Najwyższa różnica w udziale amortyzacji w kosztach operacyjnych wystąpiła między przedsiębiorstwami właścicieli oraz spółkami ANR w 2000 r. i wynosiła 3 pkt%. Reasumując, można stwierdzić, że znaczenie kosztów amortyzacji w kosztach operacyjnych badanych przedsiębiorstw było stosunkowo niewielkie, pomimo znacznego zaangażowania aktywów trwałych w procesie produkcji rolniczej. Na uwadze należy mieć fakt, że amortyzacja jako

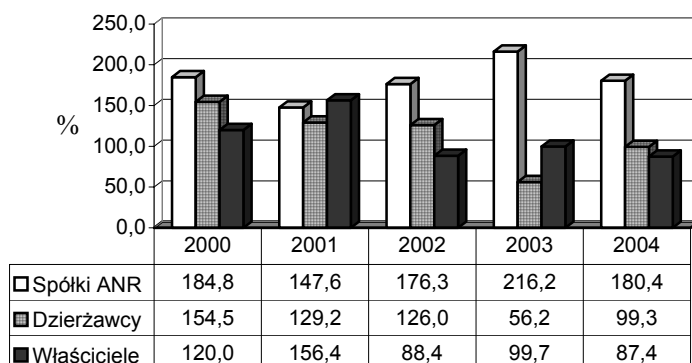
Rysunek 4

Udział kosztów amortyzacji w kosztach operacyjnych (%)

Źródło: Opracowanie własne.

koszt podatkowy jest ważnym elementem składowym tarczy podatkowej. Dlatego też zarządzający przedsiębiorstwami powinni wprowadzić przemyślane w aspekcie podatkowym systemy amortyzowania środków trwałych.

Środki trwałe podczas prowadzonej działalności produkcyjnej zużywają się. Przyczynia się to do konieczności realizowania inwestycji w przedsiębiorstwie. Nowe jakościowo inwestycje są również nieodzownym warunkiem rozwoju przedsiębiorstw rolnych, przed którymi stoi konieczność sprostania coraz większym wymaganiom ze strony rynku. Odtwarzanie i modernizacja majątku trwałego jest najtrudniejszym ogniwem w rozwoju przedsiębiorstw wielkoobszarowych. Przyjmuje się założenie, iż dokonywane inwestycje powinny zapewnić odtworzenie majątku przedsiębiorstwa, czyli pokryć naliczaną amortyzację. Na rysunku 5 przedstawiono wskaźnik odtworzenia majątku badanych przedsiębiorstw, obliczony jako relacja poziomu inwestycji (pod uwagę brano inwestycje w nowe środki trwałe oraz ulepszenia środków trwałych) do kwoty rocznych odpisów amortyzacyjnych. Wskaźnik ten został obliczony jako średnia dla wszystkich przedsiębiorstw w wydzielonych ich grupach, nie wyłączając tych, które w danym roku nie prowadziły inwestycji rzeczowych. Wskaźnik odtworzenia majątku w wysokości 100% oznacza, że majątek został odtworzony, czyli nakłady inwestycyjne pokryły roczne zużycie posiadanego majątku trwałego, odzwierciedlone kwotą amortyzacji. Jedynie w spółkach ANR we wszystkich badanych latach następowało pełne odtwarzanie środków trwałych. W przedsiębiorstwach tych najwyższe odtworzenie tych środków odnotowano w 2003 r. (216,2%), a najniższe w 2001 r. (147,6%). W większości badanych lat najniższy wskaźnik odtworzenia środków trwałych występował w przedsiębiorstwach właścicieli. W tej grupie przedsiębiorstw w latach 2002–2004 następowała deprecjacja war-

Rysunek 5

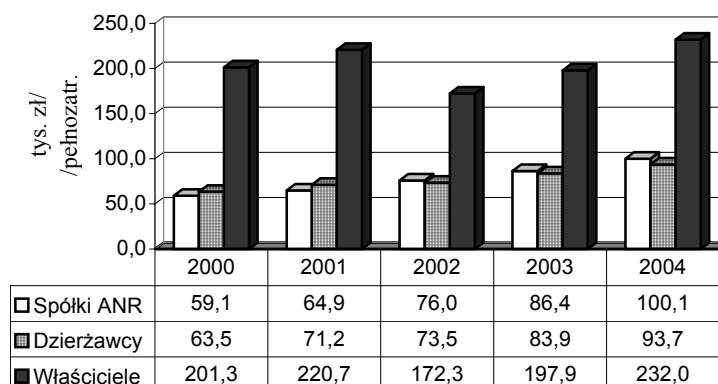
Wskaźnik odtworzenia środków trwałych (%)

Źródło: Opracowanie własne.

tości środków trwałych, gdyż wskaźnik ich odtworzenia kształtował się poniżej 100%. Zarządzający tymi przedsiębiorstwami powinni zwrócić większą uwagę na ten aspekt ich działalności, gdyż utrzymywanie się takiej tendencji w dłuższym okresie przyczyni się do znacznego ograniczenia sprawności potencjału technicznego tych przedsiębiorstw.

Na rysunku 6 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika technicznego uzbrojenia siły roboczej, obliczonego jako relacja wartości aktywów trwałych do liczby osób pełnozatrudnionych. Widoczna była znacząca dominacja pod tym względem przedsiębiorstw właścicieli. W tej grupie przedsiębiorstw najwyższe techniczne uzbrojenie siły roboczej odnotowano w 2004 r. (232 tys. zł), a najniższe wynosiło 172,3 tys. zł w 2002 r. W roku tym wskaźnik technicznego uzbrojenia siły roboczej był niższy niż w latach poprzednich. W latach 2002–2004 nastąpił zatem znaczący wzrost technicznego uzbrojenia siły roboczej – o 34,6%.

Wskaźnik technicznego uzbrojenia siły roboczej w grupie przedsiębiorstw dzierżawców i spółek ANR kształtował się na zbliżonym poziomie. W latach 2000–2001 widoczna była w tym zakresie nieznaczna dominacja przedsiębiorstw dzierżawców, natomiast w latach następnych analizowany wskaźnik był wyższy w spółkach ANR. Największa różnica między tymi grupami przedsiębiorstw wystąpiła w 2004 r. i wynosiła 6,4 tys. zł/os. pełnozatr. W spółkach ANR oraz przedsiębiorstwach dzierżawców odnotowano jednolitą, rosnącą tendencję wskaźnika technicznego uzbrojenia siły roboczej. Przyrost ten był najwyższy w spółkach ANR i wyniósł 69,4%. Największa różnica w poziomie analizowanego wskaźnika między przedsiębiorstwami właścicieli a spółkami ANR wystąpiła w 2001 r. i wynosiła 155,8 tys. zł/os. pełnozatr. Najwyższe techniczne uzbrojenie siły roboczej w przedsiębiorstwach właścicieli wynika z racjonalizacji poziomu zatrudnienia. Zarządzający tymi przedsiębiorstwami przez zakup ziemi związk-

Rysunek 6

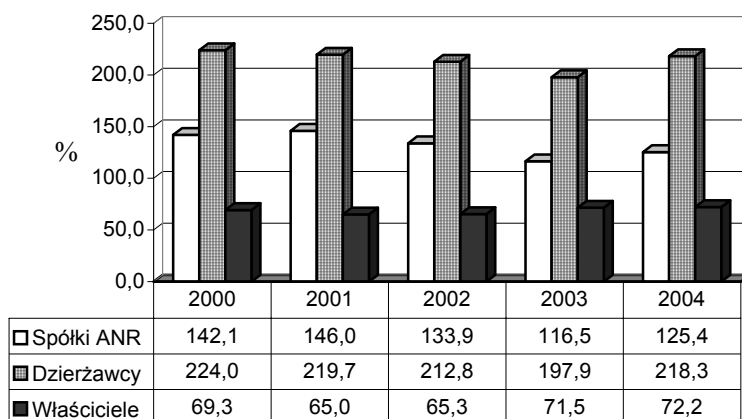
Wskaźnik technicznego uzbrojenia siły roboczej (tys. zł/os. pełnozatr.)

Źródło: Opracowanie własne.

szają skalę działalności, jednocześnie mając na uwadze odpowiednie wyposażenie techniczne, służące do realizacji procesów wytwarzania.

Na rysunku 7 przedstawiono wskaźnik przychodowości rzeczowych aktywów trwałych, obliczony jako relacja przychodów ze sprzedaży netto do wartości tych aktywów. Im poziom tego wskaźnika jest wyższy, tym sytuacja przedsiębiorstwa w tym zakresie jest bardziej korzystna. Najwyższą przychodowość rzeczowych aktywów trwałych odnotowano w przedsiębiorstwach dzierżawców. Wskaźnik ten utrzymywał się w tych przedsiębiorstwach na stosunkowo zbliżonym poziomie w poszczególnych latach. Najwyższy wystąpił w 2000 r. i wynosił 224%, co oznacza, że 1 zł zaangażowany w rzeczowe aktywa trwale przyczyniał się do uzyskania 2,24 zł przychodów ze sprzedaży netto. W latach następnych wskaźnik ten zmniejszał się – do 197,9% w 2003 r. – natomiast w 2004 r. nastąpiło zwiększenie przychodowości rzeczowych aktywów trwałych (o 20,4 pkt%).

Najniższy wskaźnik przychodowości rzeczowych aktywów trwałych wystąpił w przedsiębiorstwach właścicieli i kształtował się od 65% w 2001 r. do 72,2% w 2004 r. Utrzymywanie się tego wskaźnika na stosunkowo zbliżonym poziomie odzwierciedla stabilność sytuacji w tym zakresie, chociaż widoczna była nieznaczna tendencja rosnąca w latach 2001–2004, co można ocenić jako zjawisko korzystne. Wskaźnik ten w spółkach ANR był stosunkowo zróżnicowany, a najwyższy poziom osiągnął w 2001 r. (146%). Największa różnica w wielkości wskaźnika między przedsiębiorstwami dzierżawców a przedsiębiorstwami właścicieli wystąpiła w latach 2000–2001 i wynosiła aż 154,7 pkt%. Potencjalnie może to mieć zasadniczy wpływ na zróżnicowanie między przedsiębiorstwami w zakresie rentowności wykorzystania rzeczowych aktywów trwałych.

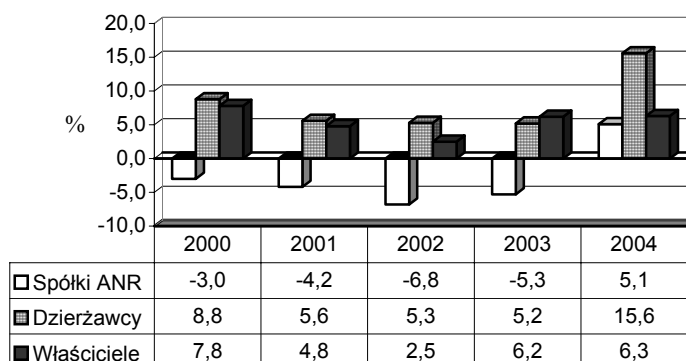
Rysunek 7

Wskaźnik przychodowości rzeczowych aktywów trwałych (%)

Źródło: Opracowanie własne.

Na rysunku 8 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika rentowności I rzeczowych aktywów trwałych, obliczonego jako relacja zysku ze sprzedaży do ich wartości. We wszystkich latach badanego okresu najwyższa rentowność I rzeczowych aktywów trwałych wystąpiła w przedsiębiorstwach dzierżawców. W latach 2001–2003 rentowność ta kształtowała się na stosunkowo stabilnym poziomie (5,2–5,6%), natomiast w 2004 r. nastąpił wzrost wielkości tego wskaźnika do 15,6%. Zasadniczą przyczyną tak istotnej zmiany było wejście Polski do UE i otrzymanie przez zarządzających przedsiębiorstwami dopłat bezpośrednich do gruntów rolnych oraz płatności z tytułu wspierania działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. W przedsiębiorstwach właścicieli wykorzystanie rzeczowych aktywów trwałych było także efektywne. Wskaźnik rentowności I tych aktywów w latach 2000–2003 był o około 1–2,5 pkt% niższy niż w przedsiębiorstwach dzierżawców, a jedynie w 2004 roku różnica ta wyniosła 9,3 pkt%.

W spółkach ANR wskaźnik rentowności I rzeczowych aktywów trwałych przyjmował w latach 2000–2003 wielkości ujemne, a jedynie w 2004 r. wyniósł 5,1%. Stwierdzoną sytuację w spółkach ANR w tym zakresie należy ocenić bardzo niekorzystnie, gdyż ponosiły one stratę na podstawowej działalności, jaką jest sprzedaż produktów i usług. Analizowany wskaźnik był najniższy w tych przedsiębiorstwach w 2002 r. (–6,8%). Przyczyną takiej sytuacji może być fakt, że prowadzona w spółkach ANR hodowla roślin i zwierząt wiąże się z ponoszeniem wyższych kosztów działalności, których nie rekompensowały przychody ze sprzedaży wytwarzanych produktów. Najwyższa różnica w poziomie wskaź-

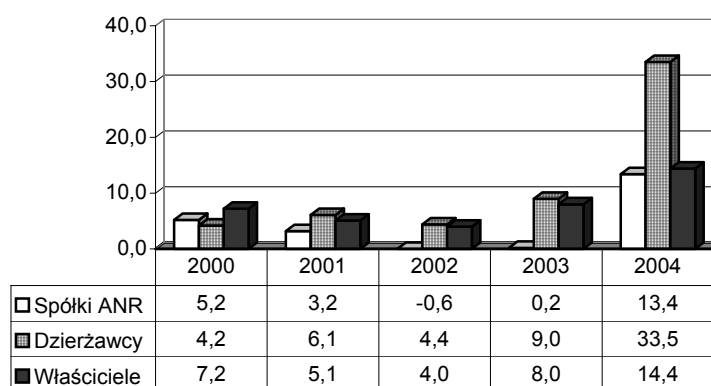
Rysunek 8

Wskaźnik rentowności I rzeczowych aktywów trwałych (%)

Źródło: Opracowanie własne.

nika rentowności I rzeczowych aktywów trwałych między przedsiębiorstwami dzierżawców i spółkami ANR wystąpiła w 2002 r. i wynosiła 12,1 pkt%.

Na rysunku 9 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika rentowności II rzeczowych aktywów trwałych, obliczonego jako relacja zysku (straty) netto do wartości tych aktywów. Przyjęcie do obliczeń zysku netto (straty) oznacza, że oprócz wyniku na sprzedaży uwzględnia się również wynik na pozostałej działalności operacyjnej, wynik na działalności finansowej i nadzwyczajnej. W przypadku spółek ANR duże znaczenie mają pozostałe przychody operacyjne, do których zaliczane są otrzymane dotacje i subwencje do działalności hodowlanej. Stanowiły one na tyle ważny element działalności, że wynik finansowy netto tych jednostek był w większości badanych lat (z wyjątkiem 2002 r.) dodatni.

Rysunek 9

Wskaźnik rentowności II rzeczowych aktywów trwałych (%)

Źródło: Opracowanie własne.

W 2004 r. rentowność II rzeczowych aktywów trwałych w spółkach ANR kształtowała się na poziomie 13,4%. Również w przypadku tego wskaźnika najwyższe jego wielkości (z wyjątkiem 2001 r.) odnotowano w przedsiębiorstwach dzierżawców. W latach 2001–2003 wielkość wskaźnika rentowności II rzeczowych aktywów trwałych w przedsiębiorstwach dzierżawców różniła się nieznacznie od poziomu w przedsiębiorstwach właścicieli. W 2004 r. różnica na korzyść przedsiębiorstw dzierżawców była istotna i wynosiła 19,1 pkt%. W przedsiębiorstwach dzierżawców wskaźnik ten kształtował się w 2004 r. na poziomie 33,5%.

Podsumowanie

W opracowaniu przedstawiono wyposażenie i określono efektywność wykorzystania rzeczowych aktywów trwałych w przedsiębiorstwach rolniczych o różnych formach prawnych zagospodarowania ziemi. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Najwyższym wyposażeniem w rzeczowe aktywa trwałe charakteryzowały się przedsiębiorstwa właścicieli. Dotyczyło to zarówno wyposażenia w te środki w relacji do powierzchni UR przedsiębiorstw, jak i zasobów siły roboczej. Najslabiej wyposażone w rzeczowe aktywa trwałe były przedsiębiorstwa dzierżawców, którzy ze względu na brak stabilności gospodarowania najmniej inwestują w te aktywa. W strukturze ich majątku rzeczowe aktywa trwałe stanowiły około 50%, podczas gdy w przedsiębiorstwach właścicieli 70%. W przedsiębiorstwach dzierżawców zbliżona wartość rzeczowych aktywów trwałych i aktywów obrotowych odzwierciedla wysoką płynność finansową oraz może przyczyniać się do osiągnięcia najwyższej efektywności działalności tej grupy przedsiębiorstw.
2. Udział amortyzacji w kosztach operacyjnych był najwyższy w przedsiębiorstwach właścicieli (7,7–8,1%). Najniższym udziałem amortyzacji charakteryzowały się przedsiębiorstwa dzierżawców, co było uzasadnione ich najniższym wyposażeniem w rzeczowe aktywa trwałe. Aktywa te podczas prowadzonej działalności produkcyjnej zużywają się, co prowadzi do konieczności realizowania inwestycji, które powinny zapewnić odtworzenie majątku, czyli pokryć naliczaną amortyzację. Pełne odtworzenie rzeczowych aktywów trwałych w całym badanym okresie wystąpiło tylko w spółkach ANR, natomiast w przedsiębiorstwach właścicieli następowała ich dekapitalizacja. Może to częściowo wynikać ze zbyt dużego wyposażenia tych przedsiębiorstw w rzeczowe aktywa trwałe w stosunku do potrzeb. Niewiele korzystniejsza sytuacja w tym zakresie wystąpiła w przedsiębiorstwach dzierżawców.

3. Odzwierciedleniem zbyt wysokiego wyposażenia w rzeczowe aktywa trwałe przedsiębiorstw właścicieli jest najniższa przychodowość tego składnika majątku. Widoczna była pod tym względem zasadnicza dominacja przedsiębiorstw dzierżawców. W tej grupie przedsiębiorstw rentowność wykorzystania rzeczowych aktywów trwałych, określona zyskiem (stratą) netto, była także najwyższa, zwłaszcza w 2004 r. (33,5%). Najniższy poziom rentowności dotyczył spółek ANR, a w 2002 r. odnotowano w tych spółkach stratę. Niekorzystna sytuacja w tych spółkach wystąpiła, gdy do pomiaru rentowności wykorzystania rzeczowych aktywów trwałych przyjęto kategorię zysku (straty) ze sprzedaży. W tej sytuacji jedynie w 2004 r. wykorzystanie rzeczowych aktywów trwałych w spółkach ANR było rentowne. Korzystniejsza sytuacja w zakresie pomiaru rentowności rzeczowych aktywów trwałych z wykorzystaniem zysku (straty) netto w spółkach ANR wynika z faktu, że spółki te, prowadząc prace hodowlane w produkcji roślinnej i zwierzęcej, otrzymują dotacje z budżetu państwa, które są elementem składowym pozostałych przychodów operacyjnych.

Literatura

- GOLDMANN K., 2006: *Odtwarzanie środków trwałych w polityce amortyzacyjnej*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- IWIN-GARZYŃSKA J., 2004: *Kapitał amortyzacyjny a finansowanie inwestycji rzeczowych polskich przedsiębiorstw*. [w:] *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*. Tom 1, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Nr 1042, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
- IWIN-GARZYŃSKA J., 2005: *Kapitał amortyzacyjny w zarządzaniu finansami*. PWE, Warszawa.
- JAGIELSKA A., 2006: *Syntetyczna analiza wskaźnikowa w ocenie efektywności gospodarowania środkami trwałymi*. [w:] *Współczesne problemy analizy ekonomicznej*. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, Nr 1, Sopot.
- JAWORSKI J., 2007: *Dobór źródeł finansowania inwestycji rzeczowych w małym przedsiębiorstwie*. Rachunkowość, Nr 6.
- KARMAŃSKA A., WALIŃSKA E., 2006: *Środki trwałe w prawie bilansowym i podatkowym*. Wydawnictwo AD. Drągowski S.A., Warszawa.
- KRAJEWSKI M., 2005: *Kierunki oceny efektywności wykorzystania aktywów w przedsiębiorstwie*. [w:] *Zarządzanie finansami. Biznes, bankowość i finanse na rynkach wschodzących*. Tom II, Wydawnictwo Fundacji na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- SUROWIEC A., 2000: *Amortyzacja jako element zarządzania majątkiem trwałym w przedsiębiorstwie*. [w:] *Budżetowanie działalności jednostek gospodarczych – teoria i praktyka*. Wydawnictwo AGH w Krakowie, Kraków-Zakopane.

- WASILEWSKI M., 2006: *Konkurencyjność majątkowo-kapitałowa przedsiębiorstw rolniczych*. [w:] *Konkurencyjność przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej*. Wydawnictwo UW-M w Olsztynie, Olsztyn.
- WASILEWSKI M., NOWAK P., 2006: *Relacje w majątku i źródłach finansowania w przedsiębiorstwach rolniczych*. [w:] *Współczesne problemy analizy ekonomicznej*. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, Nr 1, Sopot.
- WASILEWSKI M., 2007: *Zarządzanie aktywami trwałymi w przedsiębiorstwach rolniczych*. [w:] *Zarządzanie rozwojem organizacji*. Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- ZARZECKI D., 2006: *Optymalizacja cyklu wymiany środków trwałych*. [w:] *Budżetowanie działalności jednostek gospodarczych – teoria i praktyka*. Wydawnictwo ART-TEKST, Kraków-Zakopane.

EQUIPAGE AND EFFECTIVENESS OF MAKIN USE OF REAL CAPITAL ASSETS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

The paper presents estimated level of equipage and effectiveness of making use of real capital assets in agricultural enterprises with different legal forms of cropland management. The highest level of equipage of real capital assets, in relation to the cropland area and resources of the labour, has been noted in enterprises of direct owners, however the lowest amounted in enterprises of lessees. In owners enterprises the participation of the depreciation in operating-costs was the highest, whereat the difference in relation to Agricultural Property Agency (APA) companies and enterprises of lessees was not so significant. Only in APA enterprises, in the analyzed period, the reproduction of a used real capital assets was confirmed. The adverse tendency in this range have been noted in owners enterprises. The highest revenues amount and the profitability of the real capital assets appeared in enterprises of lessees. The lowest revenues of these resources turned up in owners enterprises, and the lowest profitability was ascertained in APA companies.